

Prosjekt Stølsvidda

Lærerveiledning 4. trinn

Utarbeidet av: DNT Valdres

Innholdsliste:

Innhold

Pilotprosjekt til den kulturelle skolesekken om Stølsvidda- Tyrisholt	3
Målgruppe og tidsbruk	4
Dagsbesøk Tyrisholt- praktisk gjennomføring	4
Pakkeliste:	5
Faglig forankring i Kunnskapsløftet	6
Ekstraressurser til de ulike temaene i heftet til elevene:	7
Filmer og nettsider til de ulike temaene:	7
Nettsider:	7
Filmer:	7
Tips til innhold:	8
Ysting	10
Litt om fremgangsmåten på hvordan man lager ost.....	10
Hva kan fløten brukes til?	12
Fugleliv og dyreliv på Stølsvidda	12
Fugleliv	12
Dyreliv	13
Kilder som er brukt i arbeidet til både oppgavehefte og i lærerveiledningen	14
VEDLEGG	17
Vedlegg 1	18
Fugleliv	18
Vedlegg 2:	20
Dyreliv	20
Vedlegg 3:	21
TEGNINGER SOM BARN KAN FARGELEGGE	21

Pilotprosjekt til den kulturelle skolesekken om Stølsvidda- Tyrisholt

Dette er et pilotprosjekt i samarbeid med Den kulturelle skolesekken, Den Norske Turistforening og Nord- Aurdal kommune. Prosjektet er utarbeidd av DNT Valdres og andre lokale aktører med god kunnskap og kjennskap til kulturlandskapet og naturlandskapet langs den historiske vandreruta over Stølsvidda.

Formålet med prosjektet er å utvikle en pilot med formidling av stølskultur i Valdres. Med denne innfallsvinkelen vil barn og unge få bedre kjennskap til den lokale kulturhistorien og bli kjent med området de har vokse opp i eller flyttet til. Her vil de bli kjent med hva seterulturen i Valdres har vært og hvordan den er i dag. For å kunne gjøre dette matnyttig og overkommelig for skolene og den praktiske gjennomføringen, har vi valt å avgrense formidlingen av kunnskap å si noe om kulturlandskap og naturlandskap, seterulturen og ysting. Sist nevnte vil elevene få bedre kjennskap til under dagsbesøket.

Andre sentrale temaer en kunne hatt fokus på er; jerngroper som er i fra steinalderen/jernalderen, om planteliv og dyreliv, samt drift og utviklingen av stølslivet/seterlivet ved Tyrishølt. Temaet dyreliv og fugleliv har vi lagt ved som vedlegg, slik at disse kan benyttes som ekstra oppgaver for elever som treng ekstra tilpassing, men også for de som kan fordype seg i fugle-og dyreverdenen.

Her i lærerveiledningen vil de finne noe mer sammenfattet informasjon om de ulike temaene. Tillegg vil de referansene og nettressurser som er brukt som kilder i innholdet og som skolene kan bruke i forberedningstiden, eller i etterkant av besøket på Stølsvidda. På noen sentrale temaer, vil det bli lagt med noe utfyllende tekst, samt undervisningsforslag.

Målgruppe og tidsbruk

Målgruppen for denne piloten er 4.trinn. Omfanget på tidsbruken for prosjektet er to skoletimer /undervisningstimer i forkant av dagsbesøk på Tyrishølt. Det er ikke lagt opp til noe etterarbeid utover dette. DNT Valdres kommer til å invitere til evaluering i etterkant av gjennomføring.

Dagsbesøk Tyrisholt- praktisk gjennomføring

Elevene kommer med buss, her vil de bli mottatt med frivillige fra blant annet DNT og stølseiere. Disse, sammen med eksterne aktører vil stå for hovedopplegget denne dagen. Vi ønsker at de har delt trinnet inn i 3 grupper på førehand, enten klassevis eller på tvers av klassene. De bestemmer skolene selv.

Opplegget på setra blir 4 delt. Avreise fra skolen bli 0830, der JVB frakter dere til Tyrisholt. Turen hit tar ca 45 min. Fra klokken 0945 til 1045 vil elevene få høre på kulokk og settermusikk. Etter innslaget er det tid for lunsj. Elevene spiser da sin egen matpakke og etter at nista er spist venter en overraskelse, lapper. Etter lunsj, 1130, er det tre poster elevene skal innom før de tar bussen tilbake til skolen. Avreise kl.1300.

Postene er som følger:

Avsatt tid til hver post er 25-30 min:

- 1) Ysting, der får elevene ett innblikk i hvordan ystingen foregår, prosessen og får se og evt smake på resultatet. Her er det fint om gruppen igjen kan deles i to, for det er ikke plass til mange inne på ysteriet. Da får elevene ca. 15 min hver inne på ysteriet. Mens de venter kan de leke leker eller jobbe i oppgaveheftet sitt mens de venter.
- 2) Rebus/ natursti, her får elevene utdelt et ark hvor de gjerne kan gå to og to, eller tre og tre sammen for å svare på noen spørsmål. Denne er hengt opp i nærområdet. Denne rebusen gjenspeiler en del av informasjonen som er laget i dette heftet, samt andre spørsmål/oppgaver.
- 3) Fortellerstund. Her får elevene innblikk i seterlivet og kanskje noen røverhistorier?

Avreise: 1300.

Pakkeliste:

Elevene må ta med: klær for å være ute en hel dag, på denne tiden kan været variere. Så ta med evt varme klær, gode sko, mat og drikke. Ta med heftet, blyant og evt fargeblyenter. En av postene vil bli å gjøre ferdig hefte, evt at de kopierer opp vedleggene som elevene kan jobbe med.

Faglig forankring i Kunnskapsløftet

Dette opplegget vil dekke noen kompetansemål i norsk, naturfag og samfunnsfag for 4.trinn.

Naturfag:

- **Utforske og beskrive hvordan noen stoffer kan endre seg når de blandes med andre stoffer**
 - Ysting- hvordan ostemassen forandrer seg ved temperatur og tilsetting av sura produkter og osteløpe. Dette sett i forhold til smak og konsistens

utforske og sammenligne ulike dyre- og plantearter si tilpasninger til miljø og levesteder og drøfte hvorfor noen arter dør ut

- Bli kjent med ulike fuglearter som lever i ulike biotoper på Stølsvidda

Gi eksempler på god dyrevelferd og reflektere over hvordan dyrs behov kan ivaretas

- Elevene vil få noe innsikt i hvordan dyrene blir stelt og ivaretatt på fjellet om sommeren

Samfunnsfag:

- ***Utforske kulturminner og hvordan menneskene levde i den tida kulturminna er fra og sammenligne hvordan vi lever i dag***
 - Hvilke kulturminner finn vi på Stølsvidda her i Valdres i dag
 - Få innsikt i hvordan livet på Stølsvidda har endret seg
- ***Beskrive kultur- og naturlandskap i Norge og samtale om hvilke historiske og geografiske kjelder, inkludert kart, kan gi informasjon om landskap***
 - Hvordan har naturlandskapet endret seg, skoggrensen?
 - Kulturlandskapet- hvordan har vi mennesker vært med å påvirket dette?

Ekstraressurser til de ulike temaene i heftet til elevene:

Filmer og nettsider til de ulike temaene:

Nettsider:

Prosjektplan om Stølsvidda: https://www.seterkultur.no/wp-content/uploads/Prosjektplan-2021-2023-NSK_rev-november-2021.pdf

Filmer:

Film om hvordan man bruker ljà: <https://www.youtube.com/watch?v=KgEsL1Vg1v8>

Filmer om budeia og hens oppgaver på setra. Kommer innom separering og ysting.

https://www.google.com/search?q=ysting+av+ost&source=lnms&tbm=vid&sa=X&ved=2ahUKewjM1Jjb0qv_AhWADhAIHaywBGsQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1491&bih=698&dpr=1.25#fpstate=ive&vld=cid:65cc65ec,vid:PaPR_p10wGw

https://www.google.com/search?q=ysting+av+ost&source=lnms&tbm=vid&sa=X&ved=2ahUKewjM1Jjb0qv_AhWADhAIHaywBGsQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1491&bih=698&dpr=1.25#fpstate=ive&vld=cid:12e7428e,vid:YIZ8L26GQGA

Informasjon og film om ost, fra Olestølen.

https://www.google.com/search?q=ysting+av+ost&source=lnms&tbm=vid&sa=X&ved=2ahUKewjM1Jjb0qv_AhWADhAIHaywBGsQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1491&bih=698&dpr=1.25#fpstate=ive&vld=cid:12e7428e,vid:YIZ8L26GQGA

Link til fuglesanger: <https://www.fuglelyder.net/troster/>

Kort filmsnutt som viser rørmelking.

https://www.google.com/search?q=r%C3%B8rmelkeanlegg&source=lnms&tbm=vid&sa=X&ved=2ahUKewir9Jj3sZL_AhU1avEDHdFSDPoQ_AUoA3oECAMQBQ&biw=1536&bih=714&dpr=1.25#fpstate=ive&vld=cid:89497edf,vid:L86Zb84GPKU

Stølsvidda og Tyrisholt

Stølsvidda har et ulikt landskap. Landskapet endrer seg fra hvilke himmelretning det ligger og hvor høyt det ligger over havet. Nordre delen av Stølsvidda er det preget av åpent og treløst terreng, med koller, myrer og heier. Noe lavere i terrenget vil man finne fjellbjørkeskoger, glisne granholt, heier, mindre myr og enkelte grove furutrær. Hvert år kryper tregrensen oppover, og om de utvikler seg slik som det har gjort de siste årene vil man kanskje se trær på de høyeste kollene? Dette kommer an på hvordan vi som mennesker er, velger vi å beholde dyr på fjellet som er flinke til å spise opp nye vekster og holde naturlandskapet slik det er? Eller velger vi å slutte med dyr, noe som kan resultere i at skogen kan spre seg raskere og etter hvert vokse opp og bli til ved senere?

Klimaet på «Stølsvidda» har det vi kaller «et typisk innlandsklima». Med dette mener man kalde vintrer og forholdsvis varme somre med moderate nedbørsmengder, fra 600 mm fra mai- oktober. «Stølsvidda» ligger på om lag 800-1100 m høyde som ligg i Vestfjella i Valdres. Temperaturen, fordampingen og fuktigheten synker jo høyere man kommer.

Tips til innhold:

- elevene kan lære mer om hvordan man leser kart, karteign og himmelretninger.
- Hvordan vil naturlandskapet og kulturlandskapet endre seg om alle beitedyr blir vekke og stølsdriftene lagt ned? Hva med skoggrensen, gjengroing, turisme, for å nevne noe.
- Samtaletema: Hvordan har vi mennesker vært med på å endre naturen og landskapet? Evt snakke litt om industrialiseringen av samfunnet og da spesielt fra midten av 1900- tallet, hvor vi fikk en enklere hverdag...

Himmelretninger: Nord, sør, øst og vest.

Vet du at maurtua alltid ligg mot sør? Viss du ser en maurtue mot et tre, så vet du hvilke retning sør er.

Kilde: <https://www.ofagspatroljen.no/friluftsliv/hvordan-finne-sr>

Kulturlandskap

Kulturlandskap betyr at det er områder i naturen som er påvirket av mennesker. Så lenge vi mennesker har eksistert har vi på en eller annen måte vært med på å påvirke og endre naturen.

Tyrisholt, området som vi skal bli bedre kjent med hører under Ulnes og Svennes sameier. Navnet Tyrisholt tyder på skogsdekning, «holt» betyr skog, type barskog.

Stølsbrukene som ble etablert for mange år siden ble helst bygd i nærheten av daværende skoggrense og helst i sørvendte lier. Avstanden mellom støslagene ble bestemt ut i fra hvor gode beiteforhold det var i området. Området rundt Tyrisholt består av store myrområder.

Disse er også gode gressmyrer som blir høstet årlig. Stølsvollene er ofte preget av fin gresseng, som ikke er blitt dyrket, men har årlig blitt høstet med ljà eller andre redskaper i likhet med myrslåtten. I dag blir engene/myrene høstet og pakket i rundball. Noe av de blir foret opp mens dyrene er på stølen, noe blir vinterfôr. (På setra, s. 18,)

Stell og høsting av slåttemark og ikke minst beiting i utmarksområder hindrer gjengroing. På grunn av at flere har sluttet med å ha dyr som beiter på Stølsvidda, så har skogen gran- og furuskogen vokst. Nå blir det færre og færre som driver med stølsdrift, og oppgaven med å holde kulturlandskapet i hevd blir større og mer og mer krevende.

Tips til innhold:

- **Snakk gjerne om hvordan landskapet og naturen har utviklet seg generelt de siste årene?**
- **Tema som kan snakkes om er klimaendringer, endringer i beitedyr, bonden.**
- **Tilgangen på større maskiner som gjør hverdagen lettere, hva har dette å si for engene og jordsmonnet?**
- **Antall stølsbruk og gårder generelt. Vegutbygging, melkebil vs hest og kjerre, melkerampen.**

Ysting

Figur 1 elektrisk separator. Den skiller ut fløten og skummamelken.

Litt om fremgangsmåten på hvordan man lager ost.

Etter at melkingen er gjort, bli den spenvarme melken sendt gjennom en elektrisk separator, for å skille fløten og skummamelken fra hverandre.

Fløten er lettere enn skummamelken. Fløten består av små fettkuler.

Om vi separerer 10 liter melk, vil 1 liter bli fløte og 9 liter skummamelk.

Av melk lager vi ost. I melken fins et protein som heter *kasein*. Dette proteinet er det som blir til ost, brunost, som blir skilt ut fra

skummamelka. Ystinga skjer etter at fjøsstellet er gjort og melken er ferdig separert. Sammen med skummamelken fra kvelden før, blir massen varmet opp til 37 grader celsius, altså normal kroppstemperatur. For å kunne få god gjæring bør en tilsette 1-2 ss med surmelk. Så må melken stå i 30 minutter med denne temperaturen før man fortsetter prosessen.

Slik starter en med å lage hvitost eller surost. For å lage hvitost må en ha i 1ss osteløype til 100 liter melk. Denne røres ut ved hjelp av ei tvore. Når det er gått 10-30 minutter skil ostestoffet seg ut og melken blir tykk.

Nå er det viktig at en fortsetter å røre med små, raske og kraftige tak rundt i heile kjelen med tvora. Dette gjør en for å dele opp ostemassen slik at mysa skal skilje seg ut. Det skal røres så fort at mysen og ostemassen blir stiv. Når ostemassen har samlet seg, knar en sammen osten og legg den i et kar, klem den sammen slik at en klemmer ut resten av mysa. Nå skal osten ligge å myknes i noen uker, minst 3-6 uker før at den er klar som pålegg. Hver dag må osten snues, for at den skal mogne på rett og god måte (På setra, s. 25)

Siden osten ikke er pasteurisert, inneholder osten en naturlig bakterieflora som påvirker proteinet, melkesukkeret og melkefeittet i osten. Disse gjør til at osten mognar i stedenfor å råtne. De nyttige bakteriene gjør at osten får en karakteristisk lukt og smak. Osten må ikke lagres for varmt, og lagres så lenge til den får en god konsistens og en gulaktig farge.

For å lage 5,5-6 kg ost, må en ha 100 liter skummamelk. Vet du hvor mange melkekartonger det er?

Hvordan lager man brunost?

Etter man har skilt ostemassen fra skummamelken, sitter man igjen med mysen, som vi da lager prim eller brunost av. Ved å koke inn mysen får vi først prim, koker vi den lenger får vi brunost. Da får vi ei konsentrert masse som består av melkesukker. Brunfargen kommer når melkesukkeret blir karamallisert. Det å koke brunost tar 6-7 timer. Mens den koker kommer Dravlen frem,(som tilsvarer den konsistensen som vi kan kjøpe på butikken). Osteklumpene som da kommer frem ved koking, er proteinene albumin og globulin. (På setra, s. 26 og 27).

Når en lager prim og brunost er det viktig å røre hele tiden. Massen som er i kjelen blir fastere jo lenger du koker innholdet. Når en har fått den fastheten en ønsker, tar en av primet og rører i det til det blir kaldt. Om en da hadde kokt den samme massen lenger og tilsett mer fløte, smør og sukker, får en da en søtere brunost. (På setra, s. 26 og 27).

Utstyret som ble brukt til ysting:

Hvitost

Tvore

Ystekar

Ystetjuven

Osteløpe

Brunost:

Primspade

Primsleiv

Yste- og primkjel

Primtrog

Primform

Hva kan fløten brukes til?

På setrene bruker de fløten til å lage rømme. De surer den ved å bruke en spesiell bakteriekultur, som gjør at surninga skjer på rett måte og at den får den rette smaken. Da kan en bruke seterrømme eller kulturmilk for å sette i gang syrningsprosessen. Senere kan en bruke denne rømmen som syrningskultur i nyseparert fløte. Rømmen eller melken må stå en til to dager i romtemperatur for å bli sur. Når den er blitt sur må den lagres kjølig for å unngå å bli ødelagt.

Forslag til formidling:

Gjerne søke opp og finne bilder av redskapene som ble brukt til ysting, slik at elevene forstår hva de ulike redskapene er.

Fugleliv og dyreliv på Stølsvidda

Stølsvidda har yrende fugleliv og dyreliv. Her finner de noe informasjon om hvilke biotoper og fugler og dyr som trives hvor.

Fugleliv

Naturen på Stølsvidda har mye variert natur, alt i fra *tørre, våte enger og myrer, samt bjørkeskog, granskog og snauffjell*. Her er det leveområder for ulike typer fugler som har ulike krav og behov for å kunne overleve.

Disse spiser blant annet mus eller mindre fugler. Rundt støslagene finner vi blant annet vipe og heilo, som trives godt her og i nærhet av myrområder. Stølsvidda har også mange andre fuglearter og deriblant rovfugler. Eksempler på rovfugl er *tårnfalk, fjellvåk, myrhauk, haukugle* og *jordugle*. Disse lever av smågnagere, som blant annet mus, og når bestanden av smågnagere er stor er rovfuglene tilstede.

Noen rovfugler lever av småfugler, og bestanden av denne type rovfugl vil variere årlig etter hvor mye småfugl det er. Rovfugler som lever av småfugl er for eksempel *dvergfalk*.

Noen fugler trives i myrområder, som for eksempel *trane, myrsnipe, myrhauk* og *dobbeltbekkasin* som er en sjelden art i Norge.

Her finner vi også rovfugler som tårnfalk, fjellvåk, haukugle og dvergfalk.

I fjellet finner vi også typiske fugler som *lirype*, *fjellrype* og *orrfugl*. I skogen vil man kunne høre fuglesang fra *løvsanger*, *bjørkefink* og *måltrost*.

Dyreliv

På Stølsvidda så trives både mennesker, fugler og andre dyr. Vet du om noen store dyr som trives godt der oppe om sommeren og trekker seg bort om vinteren på grunn av snøen?

Du har sikkert sett «skogens konge» mange ganger. Elgen er veldig glad i maten han finner der og trekker ned fra fjellet når det er mye snø. Elgen må dele matfatet sitt med rådyr og hjort. Hjorten blir regnet som streifdyr, dette vil si at dyr er på vandring og ikke har noe spesielt tilholdssted i området. Dyr som oftest vandrer alene og ikke har noe tilhørighet i en flokk. Elles kan man finne arter som hare, rev, mår, mink og ekorn. Tamrein ser man på våren og om høsten i nordre deler av Stølsvidda.

Kilder som er brukt i arbeidet til både oppgavehefte og i lærerveiledningen

Bøker: Siemensgård, Astrid, (2004), På setra, 4H prosjekt, s.12-14,17-28, Stens Trykkeri

Strand, B., Ødegaard, N.T., *Stølsvidda, ei bok om Ulnes og Svennes sameier*,
Stølsviddeprosjektet i Valdres, Valdres Trykkeri 2006, s.9,11, 12,18.

Østbye, T., Valdres Folkemuseum, (1992), *Prosjekt STØLSVIDDA- Framtid for stølivet?*,
Vegetasjon og fugl, Valdres Trykkeri 1992, s.5, 12-15

Nettadresser:

[https://www.buskap.no/journal/2021/5/m-](https://www.buskap.no/journal/2021/5/m-3222/Seterdrift%20er%20en%20viktig%20del%20av%20v%C3%A5r%20kulturarv)

[3222/Seterdrift er en viktig del av v%C3%A5r kulturarv](https://www.buskap.no/journal/2021/5/m-3222/Seterdrift%20er%20en%20viktig%20del%20av%20v%C3%A5r%20kulturarv)

<https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/1940-industrialisering-av-fiske-og-jordbruk.html>

https://www.seterkultur.no/wp-content/uploads/Prosjektplan-2021-2023-NSK_rev-november-2021.pdf, s. 4

Tårnfalk: <https://snl.no/t%C3%A5rnfalk>

Bilder:

Framsida:

https://www.google.com/search?q=seterdrift+tyrisholt&tbm=isch&ved=2ahUKEwj3r6u8ab_AhWKyYsKHbm0DNQQ2-cCegQIABAA&oq=seterdrift+tyrisholt&gs_lcp=CgNpbWcQAzoFCAAQgAQ6CAgAEIAEELEDOgg!ABCxAXCDAToHCAAQigUQQzoKCAAQigUQsQMQQzoJCAAQGBCABBAKOgcIABAYEIAEU!QZWL9IYLN

Av Haugafolket.

https://www.google.com/search?q=haugafolket&tbm=isch&ved=2ahUKEwifq4fK8ab_AhVStIsKHxREBiYQ2-cCegQIABAA&oq=haugafolket&gs_lcp=CgNpbWcQAziHCAAQGBCABDoICAAQsQMQgwE6CAgAEIAEELEDOgUIABCABDoLCAAQgAQsQMQgwFQj-IDWN3-A2D7_wNoA3AAeAGAAycBiAGXDpIBBDMwLjKYAQcGAAQgqA

Fra Tyrisholt: <http://valdresibilder.no/keywords/Tyrisholt/picture9010.html>

Charlois:

<https://www.google.com/search?q=charolais&tbm=isch&source=iu&ictx=1&vet=1&fir=dPTRFQwMUJX4eM%252Ce-gSMzddN7PoNM%252C%253BryjA3TKaLG9wAM%252CgPjR9xjYoKipM%252C%253BcjHRV3dnD0PaQM%252CW7rcX8QuHBde3M%252C%253BChJpwboTgRZZ1M%252CfmeGplu1drVjM%252C&usg=AI4-kt3FrYEvFGNyOAO22t9zJO8cc5ng&sa=X&ved=2ahUKEwjrtXp4ZLAhUvQvEDHfnFD84Qh16BAgpEAE#imgsrc=ryjA3TKaLG9wAM>

Tyrisholt: <http://valdresibilder.no/keywords/Tyrisholt/picture9010.html>

Blåbærlyng:

https://www.google.com/search?q=bl%C3%A5b%C3%A6rlyng+tegning&tbm=isch&ved=2ahUKEwiK2OmBiZXAhUXsSoKHS9WA3oQ2-cCegQIABAA&oq=bl%C3%A5b%C3%A6rlyng+te&gs_lcp=CgNpbWcQARgAMgUIABCABDoGCAAQBxAeOgclABAYEIAEOgYIABAFEB5QowlYrwtgohpoAHAAeACAAT2IAdsBkgEBNJgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&sclient=img&ei=7L1xZloyl-KqAa-sjdAH#imgsrc=tiYS9hjHtIIJIM

Ysting

Bilder: Kilde: https://www.nessemaskin.no/product/separator-milkyfi90pp-elektrisk-90-l/?utm_source=Google%20Shopping&utm_campaign=Google%20Shopping&utm_medium=pc&utm_term=27187&qad=1&qclid=EAlaIqobChMIuafu4

<https://nn.wikipedia.org/wiki/Separator>

Elg:

https://www.google.com/search?q=elg&tbm=isch&ved=2ahUKEwigmfqDgKfAhUVwSoKHU8oAT4Q2-cCegQIABAA&oq=elg&gs_lcp=CgNpbWcQAziHCAAQigUQQzIICAAQgAQQsQMMyBQgAEIAEMgcIABCKBRBDMgUIABCABDIFFCAAQgAQyBQgAEIAEMgUIABCABDIHCAAQigUQQzIFCAAQgAQ6BggAEAcQHjoGCAAQCBAeOgYIABAFEB5Q3wVY8BBgmBtoAHAAeACAAUyIAa8EkgEBOZgBAKABAaoBC2d3cy13aXotaW1nwAEB&sclient=img&ei=ayR7ZOC3M5WCqwHP0ITwAw&bih=714&biw=1519&hl=no#imgsrc=IzopM8tO4-wjqM

Rådyr:

https://www.google.com/search?q=R%C3%A5dyr&tbm=isch&ved=2ahUKEwiPvleJgKf_AhWRuioKHRSKCuwQ2-cCegQIABAA&oq=R%C3%A5dyr&gs_lcp=CgNpbWcQAzIICAAQgAQsQMyBQgAEIAEMgUIABCABDIFCAAQgAQyBQgAEIAEMgUIABCABDIFCAAQgAQ6CggAEIoFELEDEEM6BwgAEIoFEEM6CwgAEIAEELEDEIMBOgkiABAYEIAEEApQ3wRY6DlgpT1oA3AAeAGAAUKIAfUEkgECMTGYAQGgAQGgAQnd3Mtd2l6LWltZ7ABAMABAQ&scient=img&ei=diR7ZI-plZH1qgGULKrgDg&bih=714&biw=1519&hl=no#imgsrc=m-fCwALSCLRSQM

Traner:

https://www.google.com/search?q=trane&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwiTv2e-ab_AhUdQ_EDHfNpCcUQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1536&bih=714&dpr=1.25

Tårnfalk: https://no.wikipedia.org/wiki/T%C3%A5rnfalk#/media/Fil:Gheppio_con_preda.jpg

Fjellrype:

https://www.google.com/search?q=fjellrype&tbm=isch&source=iu&ictx=1&vet=1&fir=GucgC6B8Lz60rM%252CMo8wkcDtYrahRM%252C_%253B0ZuBhJ6cVe2abM%252C7O9upd6e4di8DM%252C_%253BCSNYCjfPExF09M%252CMo8wkcDtYrahRM%252C_%253BKEIzWhry_vL-GM%252CKWv50ciGH3sGRM

Separator: https://www.nessemaskin.no/product/separator-milkyfj90pp-elektrisk-90-/?utm_source=Google%20Shopping&utm_campaign=Google%20Shopping&utm_medium=pc&utm_term=27187&qad=1&qclid=EAlaIQobChMI_uafu4

Fugl vedlegg 1:

https://www.google.com/search?q=tegning+av+fjellrype&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKWj5ts6n-6b_AhUT2SoKHWCGD48Q_AUoAXoECAEQAw&biw=1536&bih=714&dpr=1.25#imgsrc=o2bZaaZL6HU1MM

Ekstra takk til Bjørg Rye som har bidratt med formidling av kunnskap i forbindelse med skriving og gjennomføring av prosjektet.

VEDLEGG

Vedlegg 1: Fugleliv, tekst og oppgaver knyttet til fuglelivet på Stølsvidda

Vedlegg 2: Dyreliv- tekst om dyrelivet på Stølsvidda.

Vedlegg 3: Tegninger som barna kan fargelegge

Vedlegg 1

Fugleliv

Naturen på Stølsvidda har mye variert natur, alt i fra *tørre, våte enger og myrer, samt bjørkeskog, granskog og snauffell*. Her er det leveområder for ulike typer fugler som har ulike krav og behov for å kunne overleve. Noen fugler trives i myrområder, som for eksempel *trane, myrsnipe, myrhauk og dobbeltbekkasin* som er en sjelden art i Norge (Prosjekt Stølsvidda- Framtid for Stølslivet s. 12 og 13).

Her finner vi også rovfugler som *tårnfalk, fjellvåk, haukugle og dvergfalk*.

I fjellet finner vi også typiske fugler som *lirype, fjellrype og orrfugl*. I skogen vil man kunne høre fuglesang fra *løvsanger, bjørkefink og måltrost*.

Figur 3 Trane

Søk på «Trane». Hva finner du ut?

Figur 4 Tårnfalk

Visste du at:

Tårnfalk er en rovfugl.

Den er medlem av falkefamilien.

Den spiser smågnagere.

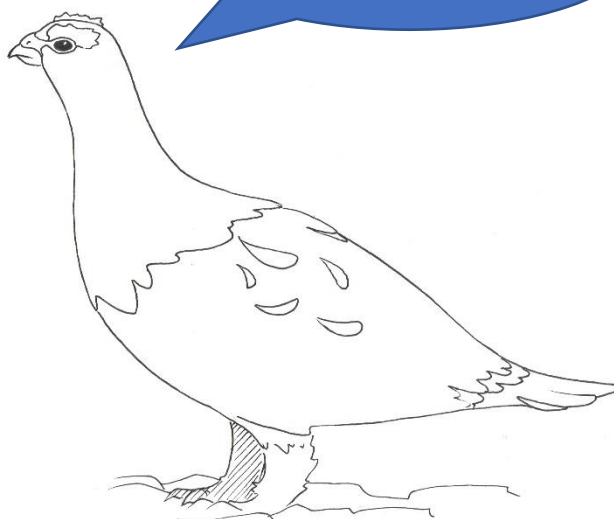
Legger 3-6 egg. Lager reir enten på bergvegger, kirketårn eller i tidligere kråkereir.

Figur 10 Fjellrype

På bildet til venstre ser du fjellryper, kan du navnet på flere ryper?

Har du lyst å fargelegge meg?

Vedlegg 2:

Dyreliv

På Stølsvidda så trives både mennesker, fugler og andre dyr. Vet du om noen store dyr som trives godt der oppe om sommeren og trekker seg bort om vinteren på grunn av snøen?

Du har sikkert sett «skogens konge» mange ganger. Elgen er veldig glad i maten han finner der og trekker ned fra fjellet når det er mye snø. Elgen må dele matfatet sitt med rådyr og hjort. Hjorten blir regnet som streifdyr, dette vil si at dyr er på vandring og ikke har noe spesielt tilholdssted i området. Dyr som oftest vandrer alene og ikke har noe tilhørighet i en flokk. Elles kan man finne arter som hare, rev, mår, mink og ekorn. Tamrein ser man på våren og om høsten i nordre deler av Stølsvidda. (Østby s.14)

ELG

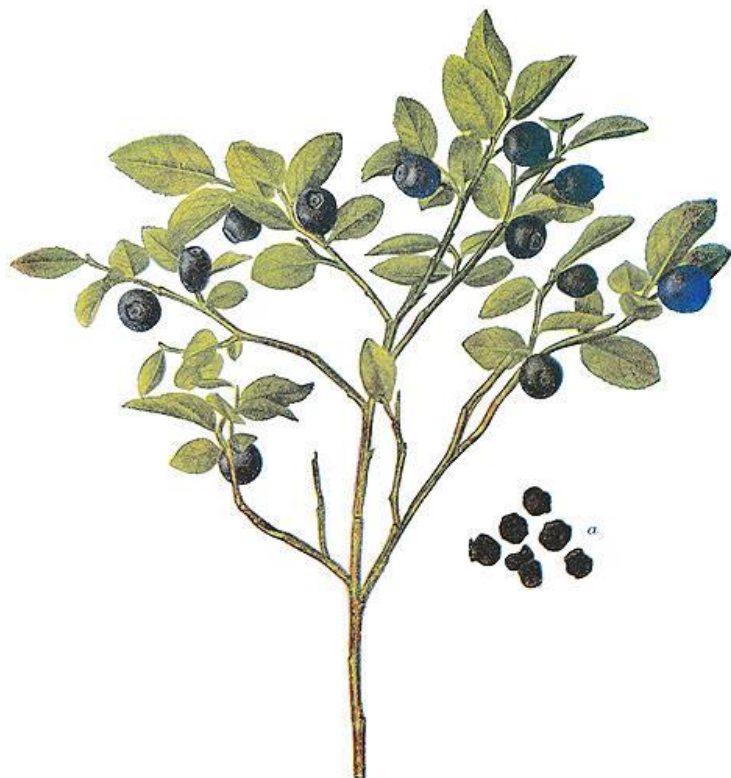

RÅDYR

Vedlegg 3:

TEGNINGER SOM BARNA KAN FARGELEGGE

5. BLÅBÄR.
(a. drog.)

